

GABRIELA IORGULESCU, PhD

Șef de lucrări (Lector universitar), Șef Disciplina Științe Comportamentale
Facultatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila“, București
Președintele Societății Academice a Științelor Comportamentale din România

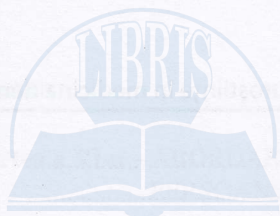
**ELEMENTE DE
ȘTIINȚE
COMPORTAMENTALE
ȘI NEUROȘTIINȚE ÎN
MEDICINA DENTARĂ**

Ediția I

EDITURA MEDICALĂ

București, 2017

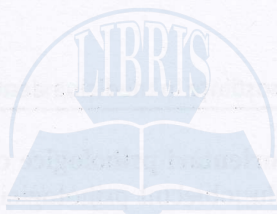
Cuprins

PREFATĂ	9
Partea I – IMPORTANȚA ȘI ROLUL ȘTIINȚELOR COMPORTAMENTALE ÎN PRACTICA MEDICALĂ	13
1. Noțiuni generale de psihologie și aplicații în medicina dentară	15
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
2. Locul și importanța științelor comportamentale în programa universitară națională și internațională	25
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
– Training-uri, workshop-uri și formare profesională continuă	29
3. Delimitări generale și diferențieri conceptuale în psihologie	33
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
Aplicabilitatea psihologiei în stomatologie	36
<i>Liliana Simion</i>	
4. Noțiuni introductive de medicină dentară comportamentală	50
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
5. Factori bio-psiho-sociali implicați în sănătatea orală	54
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
6. Principalele aspecte teoretice și conceptuale implicate în științele comportamentale	59
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
Științele Comportamentului în Medicina Dentară și rădăcinile lor psiho- somatice	62
<i>Ioan Bradu Iamandescu</i>	
Partea a II-a – ANXIETATE, FRICĂ ȘI DURERE	69
7. Abordări teoretice privind personalitatea anxioasă	71
<i>Liliana Simion</i>	
Anxietatea și durerea, tehnici de management comportamental în medicina dentară	80
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
– Anxietatea și etiologia anxietății	80
– Anxietatea și depresia, caracteristici psihologice și psihosomatice în practica medicală generală și stomatologică.....	86

	– Anxietatea mixtă cu depresia	104
	– Durerea și tehnici de management	109
Partea a III-a – ANXIETATEA ȘI DUREREA, ABORDARE PSIHOCOMPORTAMENTALĂ LA COPII.....		
		115
8. Efectul anxietății în plan ortodontic la copii și tehnici de management comportamental - noțiuni introductive.....		
		117
<i>Gabriela Iorgulescu</i>		
	– Tulburările nevrotice la copii	126
	– Obiceiuri vicioase orale	129
	– Suptul ca act fiziologic, de la normal la patologic-implicații în stomatologie.....	130
	– Tehnici de abordare comportamentală în obiceiurile vicioase.....	132
	– Durerea și controlul durerii.....	133
Partea a IV-a – ANXIETATEA ȘI DUREREA ÎN MEDICINA DENTARĂ – MODALITĂȚI ALTERNATIVE DE CONTROL.....		
		141
9. Mijloace alternative în controlul anxietății și durerii în medicina dentară.....		
		143
<i>Gabriela Iorgulescu</i>		
	– Psihoterapia	143
	– Consilierea psihologică.....	143
	– Psihoterapia suportivă.....	146
	– Fenomenul Placebo	147
	– Terapia respiratorie.....	147
	– Psihoterapie cognitiv-comportamentală	148
	– Muzicoterapia	149
Eficiența psihoterapiei cognitiv-comportamentale în medicina dentară.....		
		152
<i>Liliana Simion</i>		
Partea a V-a – NOȚIUNI DE PSIHOSOMATICĂ GENERALĂ ȘI SPECIFICĂ ZONEI ORALE		
		169
10. Psihosomatica zonei orale.....		
		171
<i>Gabriela Iorgulescu</i>		
	– Boli psihosomatice ale zonei orale.....	173
	– Saliva între normal și patologic	178
	– Impactul psihologic al tulburarilor dismorifice în estetica dentară	182
	– Tulburările instinctului alimentar și implicațiile în sănătatea orală.....	185

Partea a VI-a – ABORDAREA PACIENTULUI CU NEVOI SPECIALE ȘI A PERSOANELOR VÂRSTNICE	191
11. Abordarea pacientului cu nevoi speciale în medicina dentară	193
<i>Liliana Simion</i>	
– Sindromul Down	196
– Autismul	198
– Sindromul Asperger	201
– ADHD la copii	202
– HIV/SIDA	203
Simptomatologia și abordarea comportamentală a adultului cu ADHD în practica medicală	211
<i>Ana-Maria Neagu</i>	
Diabetul zaharat –abordarea în stomatologie.....	217
<i>Mihaela Pană</i>	
12. Aspecte comportamentale de abordare a pacientului vârstnic în practica medicală	231
<i>Liliana Simion</i>	
Partea a VII-a – STRESUL ȘI MECANISMELE DE COPYING UTILIZATE ÎN PRACTICA MEDICALĂ	247
13. Stresul psihic - modele teoretice și strategii antistres. Sindromul burn-out la medici.....	249
<i>Liliana Simion, Gabriela Iorgulescu</i>	
Stresul și motivația academică din perspectiva studentului la medicină ..	270
<i>Cosmin Costache</i>	
Partea a VIII – BENEFICI ȘI BARIERE ÎN CALEA COMUNICĂRII MEDIC-PACIENT	291
14. Complanța și comunicarea medic-pacient în medicina dentară	293
– Complanța în medicina dentară.....	293
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
– Comunicarea cu pacientul în practica stomatologică	299
<i>Liliana Simion</i>	
Partea a IX-a – INTRODUCERE ÎN NEUROȘTIINȚE, APLICAȚII ÎN MEDICINĂ	313
15. Neuroștiințe și tehnici alternative în controlul anxietății și durerii, aplicații generale și specifice în medicina dentară	316
<i>Gabriela Iorgulescu</i>	
– Noțiuni introductive ale hipnozei în medicina generală și dentară	316

– Mindfulness	328
– Biofeedback-ul și Neurofeedback-ul, aplicații în stomatologie.....	343
– Emisferele cerebrale și stimularea lor	350
– Subconștientul, manifestările emoțiilor și limbajul inconștient, tehnici subtile în comunicarea medic-pacient	368
ANEXE.....	387
SUBIECTE ȘI ABORDĂRI ALE ȘTIINTELOR COMPORTAMENTALE ÎN MEDICINĂ.....	397

1. Noțiuni generale de psihologie și aplicații în medicina dentară

GABRIELA IORGULESCU

1. Locul psihologiei în medicina dentară contemporană, delimitări conceptuale actuale

a) Obiectul și perspectivele de abordare ale psihologiei

„Psihologia este știința care studiază psihicul (procesele, însușirile și mecanismele psihice) utilizând un ansamblu de metode obiective, în vederea desprinderii legităților lui de funcționare, cu scopul cunoașterii, optimizării și ameliorării existenței umane.” (Zlate, 2000). Paul Popescu Neveanu (1978) susține că “Psihologia este știința care se ocupă cu fenomenele și capacitățile psihice, urmărind descrierea și explicarea acestora în baza descoperirii unui ansamblu de legi, regularități sau modalități determinative.”

Orice știință are un domeniu și un obiect de cercetare și cunoaștere. „Obiectul unei științe este format din sistemul de concepte și metode interconectat cu celelalte sisteme ale cunoașterii științifice și empirice și influențează modul în care este înțeles, explorat și explicat domeniul.” (P.P. Neveanu, 1976),

Din cauza dificultăților în ceea ce privește stabilirea clară a ce înseamnă psihic au dus la dificultăți în stabilirea obiectului psihologiei. Definițiile și explicațiile diferite oferite psihicului au condus la apariția mai multor modalități de definire a obiectului psihologiei. M. Zlate (2000) afirma că „nici existența prea multor obiecte de cercetare n-ar trebui să ne decepționeze, ci faptul că nu există încă un obiect unitar.” Autorul citat identifică factorii care au întârziat elaborarea obiectului unitar al psihologiei. Acești factori sunt:

- **complexitatea existențială a psihicului** (a fenomenelor, proceselor, însușirilor, stărilor psihice);

- **existența unor teorii, concepții, școli și orientări psihologice care prezintă contradicții externe** (de exemplu, obiectul psihologiei reprezenta pentru: J.B. Watson - comportamentul; Wundt - viața psihică internă, stările mintale subiective; J.R. Angell și G.H. Mead - conștiința; S. Freud - inconștientul; K. Lorenz - comportamentele instinctive ale animalelor; J. Piaget - evoluția conduitelor inteligente ale copilului; I.P. Pavlov - rolul reacțiilor și reflexelor condiționate, iar pentru B.F. Skinner - comportamentele operante);
- **existența unor teorii, concepții, școli și orientări psihologice care prezintă contradicții interne;**
- **hegemonismul, închiderea în sine a școlilor și orientărilor psihologice.**

Există trei criterii care au contribuit la delimitarea obiectului psihologiei:

- **elementele de conținut pe care le aduc în discuție școlile și orientările psihologice;**
- **metodele utilizate;**
- **finalitatea cercetărilor.**

Cu ajutorul acestor criterii, M. Zlate (2000) identifica patru orientări diferite care au contribuit la definirea obiectului psihologiei:

- orientările care consideră ca obiect al psihologiei **viața psihică interioară;**
- orientările care consideră ca obiect al psihologiei **comportamentul observabil și măsurabil;**
- orientările care consideră ca obiect al psihologiei **conduita și activitatea individului;**
- orientările care consideră ca obiect al psihologiei **omul concret în integralitatea și unicitatea sa.**

De asemenea, **ca obiect al psihologiei au fost considerate și următoarele aspecte ale vieții psihice:**

- viața psihică interioară conștientă, conștiința;
- viața psihică interioară inconștientă;
- comportamentul, expresiile direct observabile ale interiorității omului;
- conduita și activitatea umană;
- omul concret în indivizibilitatea lui;
- nivelul superior al conștiinței umane, stările de transcendere a conștiinței;
- comportamentele ambientale;
- asamblările extraindividuale ale episoadelor comportamentale;
- probleme ca speranța, plăcerea, fericirea, înțelepciunea etc.

William James, unul din fondatorii psihologiei moderne, în 1890 definea psihologia ca "știința vieții mintale". Operațiile minții pot fi observate doar în mod indirect prin comportamentul uman, iar rolul cercetării în psihologie este de a completa golurile prin evaluarea și interpretarea informațiilor oferite printr-o observare minuțioasă. Psihologia, ca oricare altă știință, are obiectivul de a descrie, de a înțelege și de a lansa ipoteze, de a face predicții asupra controlării și eventual a modificării proceselor investigate. Studiul minții și a comportamentului uman a fost studiat din mai multe perspective. Cele mai importante sunt:

- **Perspectiva biologică** stabilește legătura care are loc la nivelul sistemului nervos și acțiunile comportamentale ale individului. De exemplu: stimularea electrică a anumitor zone cerebrale are ca efect supraalimentarea excesivă și obezitatea, pe când stimularea altor zone determină un comportament agresiv.

- **Perspectiva cognitivă** se referă la legătura dintre comportamentul uman și procesele psihice, cum ar fi gândirea, raționalizarea, rezolvarea de probleme, percepția etc. Reprezentări teoretice: teoria dezvoltării cognitive a lui Piaget.

- **Perspectiva comportamentală (behavioristă)** ia în considerare doar aspectele observabile ale individului care pot fi măsurate și, ca orice comportament, este rezultatul condiționării (psihologia stimul-răspuns). Reprezentări teoretice: J. Watson, Pavlov, Skinner.

- **Perspectiva psihanalitică** are la bază analiza comportamentului inconștient și a impulsurilor sexuale și/sau agresive reprimite în copilărie. Reprezentări teoretice: teoria psihanalitică a lui Freud, Jung, Erikson.

- **Perspectiva fenomenologică (unele teorii mai sunt numite umaniste)** nu acceptă ideea că stimulii externi controlează comportamentul sau că acesta are o determinare inconștientă ca în psihanaliză. Fenomenologia analizează viața mintală interioară. Conform acestei teorii, forța motivațională principală a omului este tendința către autorealizare. Reprezentări teoretice: teoria ierarhiei nevoilor a lui Maslow, C. Roger.

Perspectivile de abordare ale obiectului sunt:

1) **Viața psihică interioară** este cea mai răspândită modalitate de concepere a obiectului psihologiei, promovată la începutul psihologiei.

- **Introspecționismul** este reprezentat de psihologi ca: W. Wundt, E. Titchener, J. Dewey, J. Angell care afirmă că psihologia trebuie să studieze viața psihică interioară conștientă.

- **Psihanaliza** afirmă ca obiect al psihologiei tot viața psihică interioară, dar se focalizează mai mult pe partea inconștientă și nu pe cea conștientă. Fondatorul psihanalizei este S. Freud și este primul care adună toate

referirile și datele concrete care vorbeau despre existența unei alte componente a psihicului, în afară de conștiință, și anume inconștientul. Alți psihanalști celebri au fost: C.G. Jung și A. Adler.

- **Alte orientări** - De exemplu: asociaționismul („mecanica mintală” a lui James Mill, „chimia mintală” promovată de Stuart Mill și psihologia „sensului intim” a lui Maine de Biran), gestaltismul sau psihologia formei (Koffka, Kohler) etc.

2) Comportamentul – Școala psihologică și orientarea poartă numele de behaviorism, care a fost promovat de J. B. Watson. Acesta considera că noul obiect de studiu al psihologiei este ansamblul de răspunsuri ajustate stimulilor care îl declanșează.

- **Reacții împotriva introspecționismului** – J.B. Watson susținea că psihologia subiectivă promovată de Titchener nu a permis psihologiei să devină științifică și să progreseze.

- **Behaviorismul tradițional** – Numai stimulul și reacția între care există o relație directă și unilaterală sunt obiective și pot fi studiate prin metode obiective. Unitatea acestor comportamente dă naștere la personalitatea umană.

- **Neo-behaviorismul** – E.C. Tolman înnoiește behaviorismul (între stimul și reacție el introduce o serie de variabile intermediare: impulsurile fiziologice, ereditatea, maturitatea, vârsta, conștiința, gândirea etc.). Skinner susține că originea comportamentului trebuie căutată în mediul fizic și social și nu în ideile, sentimentele indivizilor.

3) Conduita (activitatea) – P. Janet înțelege prin conduită totalitatea manifestărilor vizibile și invizibile ale unui individ de la cele mai simple la cele mai complexe.

- **Psihologia conduitei** – Cei doi promotori, P. Janet și D. Lagache, încearcă să operaționalizeze conceptul de conduită nu doar pentru a explica psihicul, ci și pentru a identifica noi modalități de intervenție asupra lui.

- **Activitatea ca echivalent al conduitei** susține că psihologia trebuie să aibă ca obiect de studiu unitatea funcțională dialectică, contradictorie dintre organizarea psihică internă și comportamentul exterior în toate ipostazele de manifestare.

- **Valențele activității** – Prin activitate, omul produce modificări în condiții externe în propriile lui stări în relație cu mediul. Astfel, individul își realizează ideile, planurile etc.

4) Omul concret – Obiectul de cercetare al psihologiei îl constituie funcțiile psihice și activitatea personală și personalizată a omului. Abraham H. Maslow este inițiatorul psihologiei umaniste, care aduce o nouă perspectivă de interpretare a obiectului psihologiei.

• **Sinele individual și unic al omului** – C. Rogers susține că omul nu este o ființă ce poate fi dirijată din exterior, ci este o ființă care își poate alege singură propriile căi.

• **Psihologia umanistă despre metodă și metodologie** – În studiul personalității trebuie să se utilizeze metode obiective, subiective și proiective. În psihologia umanistă se recurge la o metodologie bazată pe înțelegerea și interpretarea semnificațiilor subiective ale comportamentului, dar și a scopurilor și motivelor umane.

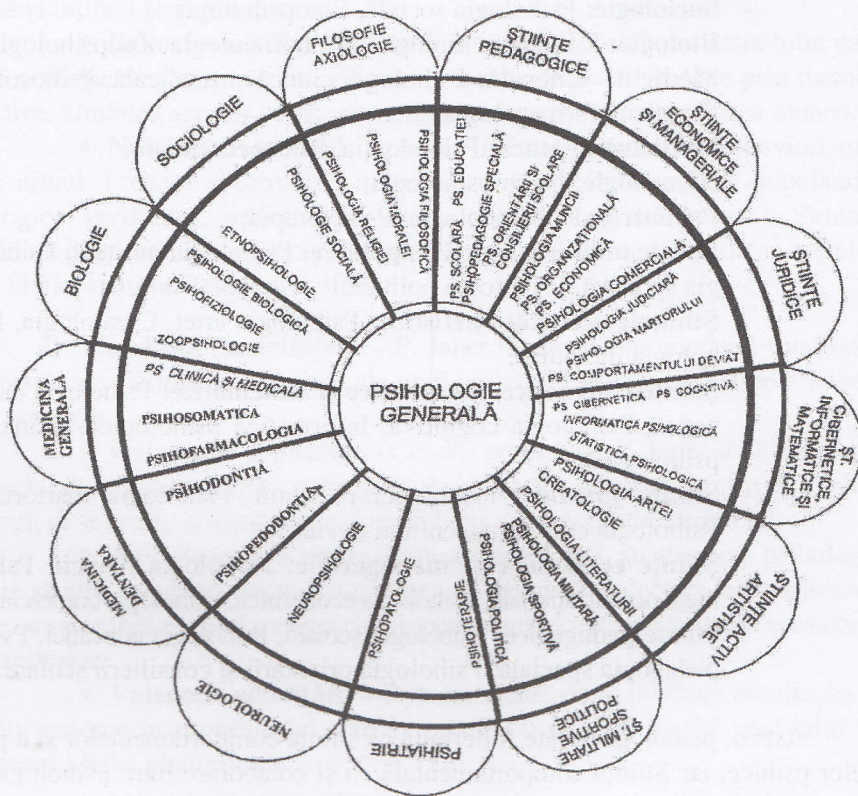
b) Ramuri aplicative interdisciplinare ale psihologiei

Conform lui M. Zlate (2000) ramurile aplicative interdisciplinare ale psihologiei sunt:

- **Filozofie, Axiologie:** Psihologia filosofică, Psihologia moralei, Psihologia religiei;
- **Sociologie:** Psihologia socială, Etnopsihologia;
- **Biologie:** Psihologia biologică, Psihofiziologia, Zoopsihologia;
- **Medicină generală:** Psihologia clinică și medicală, Psihosomatica, Psihofarmacologia;
- **Medicină dentară:** Psihodonția, Psihopedodonția;
- **Neurologie:** Neuropsihologia;
- **Psihiatrie:** Psihopatologia, Psihoterapia;
- **Științe militare, sportive, politice:** Psihologia militară, Psihologia sportivă, Psihologia politică;
- **Științele activității artistice:** Psihologia artei, Creatologia, Psihologia literaturii;
- **Științe cibernetice, informatice și matematice:** Psihologia cibernetică, Psihologia cognitivă, Informatică psihologică, Statistică psihologică;
- **Științe juridice:** Psihologia judiciară, Psihologia martorului, Psihologia comportamentului deviat;
- **Științe economice și manageriale:** Psihologia muncii, Psihologia organizațională, Psihologia economică, Psihologia comercială;
- **Științe pedagogice:** Psihologia școlară, Psihologia educației, Psihopedagogia specială, Psihologia orientării și consilierii școlare.

Astăzi, psihologia poate fi definită ca știința comportamentelor și a proceselor psihice, iar Știința comportamentală ca și colaborare între psihologie și stomatologie este o completare relativ nouă la studiul stomatologiei și este privită în mare măsură ca un element important de inclus în educația încât a fost adoptată de Convenția de la Bologna de a face parte din curricula universitară medicală obligatorie.

Nu este ușor să dai o definiție clară științelor comportamentale, întrucât cuprinde mai multe discipline ca: psihologia, sociologia și antropologia care se întrepătrund cu alte discipline ca: economia, comunicarea și etica. Cel mai bine, în acest sens, explică Gerry Humphris și Margaret Ling în cartea lor "Behavioural Sciences for Dentistry" (2000), ca într-un final, un punct tinde să fie comun, pentru că fiecare încearcă să explice comportamentul uman dintr-o perspectivă specifică. "O abordare psihologică, spre exemplu, poate examina reacțiile de teamă ale pacienților în fața unei injecții cu anestezic local, în timp ce abordarea sociologică poate investiga cine merge la dentist și oferă explicații legate de motivul pentru care acești pacienți iau decizia de a merge la stomatolog. Economia se poate concentra asupra comportamentului la achiziția de tratamente fortifiante sau protetice scumpe, precum implanturile. Și în cele din urmă, comportamentul reprezintă elementul comun de interes în toate aceste exemple."

Sursa: Zlate, M. (2000). *Introducere în psihologie*